

Др Станислав Р. Полић¹
Open Source и ћирилица

Саопштење прочитано на стручнонаучном скупу
Савремене информационе технологије – Интернет и ћирилица
(Српски језик, писмо и култура у савременим информационим технологијама)
Бијељина, РС/БиХ, 25. новембра 2003. године

Увод

Ћирилица је настала на нашим просторима још далеке 863 године, а њени творци су били монаси Ћирило и Методије. Можда широј читалачкој публици није познато да ћирилицу данас користи више од шездесет народа бившег Совјетског Савеза и да се још користи у Бугарској и код нас. Општа је констатација лингвиста да је ћирилица практичнија од латинице и да тачније бележи изговорене гласове. То нарочито важи за нашу, Вукову ћирилицу, где се једно слово замењује једним гласом. Позната ја је сентенција:

Читај као што је написано

Ирски драмски писац, Бернад Шо, уважавајући квалитет српске ћирилице је својим тестаментом оставио новац, оном који попут Вука Караџића реформише енглеску азбуку². Без обзира што је са врло малим шансама да икада буде испуњен тако замишљен тестамент, евидентно да је то велико признање нашем националном писму. Међутим, понекад се појави дилема, да ли смо ми као народ свесних тих националних вредности, да ли их уочавамо на исти начин као што то други чине, да ли наше националне вредности прихватамо са довољно пажње и онда кад нам други укажу на то, као што је то учинио господин Шо, да ли смо ми као друштво, као земља, довољно пажње и воље поклонили очувању ћирилице, тековине која нам је остала у заоставштини наших предака или смо помодни и лакомислени у преузимању свега што долази са стране, губећи тако постепено свој национални идентитет. Индустијска револуција преко својих технолошких иновација као што су писаће машине и информатичка револуција посебно преко персоналних рачунара, као да потенцирају изумирање ћирилице. Међутим то није тако и не мора да буде тако. Поткрепимо то конкретним примерима: пратично све писаће машине у Русији, и безмало сви софтвери који се тамо примењују морају бити локализовани на руски језик – руску ћирилицу и на тај начин доступни широј популацији. Евидентно да је то стратешка одлука, то је државна одлука, то је одлука којом се штити интегритет и традиција једног народа. Такве мере и такав став су потребни у новој ери глобализације, без обзира о ком народу се ради и без обзира о ком је писму реч како би се сачувале вредне културолошке особине појединих народа.

У нашем окружењу је донето више прописа који релативно прецизно дефинишу употребу ћирилице, али се ти прописи не спроводе ни приближно прецизно и ефикасно колико би то требало, нити се у пракси непрдржававање тих прописа санкционише колико би то било потребно. Такав став би требао да се промени због нових младих генерација, ради очувања националног идентитета, јер то је један од најзначајних и најсигурнијих начина да се спречи постепена културна асимилација нашег народа, било у земљи или дијаспори.

Светски информатички тренд

Последњих деценија прошлог века су у свету запамћене као године у којима је информациона технологија доминирала по брзини свога развоја и утицају који је остварила на пословно окружење. У склопу таквог развоја су произашле и одређене пословне норме понашања, пре свега у заштити интелектуалних права за софтверске продукције и на основу тога, испостављање захтева за плаћањем лиценцих права за коришћење одређених системских софтвера и програмских алата са којим се развој информатичких решења остварује лагодније и ефикасније.

Већи део Југоисточне Европе, укључујући у то и земље Бише Јуославије је суочено са проблемом легализације "пиратског" софтвера. Многи пословни субјекти се налазе пред дилемом; како да се то учини? Колико ће то да кошта? Да ли има квалитетних алтернативних решења? Мало је познато да у

¹ Запослен у ICTT-у e-mail srp@ict-tower.com

² Извор Б. Коваћевић, Српска ћирилица бесмртна заслуга Вука Караџића, Правослвни Мисионар број 3/2003

свету постоји више десетина хиљада софтверских решења које припадају такозваном "бесплатном" - слободном (енг **free**) софтверу, односно отвореном коду (енг. Open Source). У оквиру отвореног кода широкој пословној јавности су најпрепознатљиви и најпознатији појмови **Linux** оперативни систем и програм за стандардно канцеларијско пословање **Open Office**, који у многим случајевима могу у потпуности да замене већ одомаћена решења која се користе на **Windows** оперативном систему и софтверу за канцеларијско пословање **MS Office**. При том пословна јавност мора да зна да појам "бесплатан" нема уобичајено значење. Он пре означава слободу коришћења у правом смислу те речи. Као илустрација тога, најбоље може да послужи следећи цитат једног од пионира отвореног кода:

"Утисак слободе – бесплатне робе или слободног – бесплатног софтвера не значи слободу у финансијском смислу већ уместо тога слободу примене, дистрибуције и размене програмског кода као и слободу даљих иновација. Да би добро разумео концепт отвореног кода, менаџмент мора размишљати о отвореном коду као о **бесплатном говору** а не као о бесплатном пиву. "

Richard Stallman један од пионира покрета за отворени програмски код

Досадашњи прилаз наших менаџера у пракси, да је сав софтвер бесплатан, на одређени начин је умањило разматрање других могућих алтернатива тако да се у широкој популацији, па и међу већином менаџера уврежило мишљење да су оперативни систем Windows и софтверски алати за Интернет и канцеларијско пословање MS Office, као тренутно најчешће коришћени софтверски производи у нашем окружењу и једини. Међутим, да ли је то баш тако?

Да ли има алтернатива ?

Дуги низ година доминантни пословни прилаз који је важио у софтверској делатности је био "приватни софтвер". Гиганти софтверске индустрије као што су Microsoft и други су изградили своје империје са милионима долара продајући софтвер који омогућава и олакшава рад корисницима, али и пуно кошта. У силини динамичног развоја, не улазећи да ли свесно или несвесно, развојем нове информатичке технологије је нарушен основни етички приступ заштите малих народа, њиховог језика, њиховог писма, једном речју њихов идентитет. До две хиљаде године, лидер у софтверским производима, Америчка компанија Microsoft је локализовала свој основни програм за канцеларијско пословање MS Office само на 24 језика. Према подацима светске заједнице за отворени код, у свету постоји право културно благо од око 8500 различитих језика и дијалеката. Отворено се може поставити питање да ли је савремена примена Информационих технологија истовремено и начин ограничавања права народима и националним мањинама да користе своје писмо и да ли примена MS Office испуњава све захтеве основних етичких норми, право на језик и право на писмо. Током последњих неколико година дошло је до битне промене у прилазу софтверским решењима, десио се нови развој, дошло је до појаве нових етичких правила и норми у софтверској делатности. Многе софтверске организације сада деле програмски код, чине га доступним широкој популацији програмера, како би поспешиле даљи програмски развој. Све масовнија примена Интернета, и његова дифузна распрострањеност као глобалне светске мреже отвара нове неслучене могућности које се заснивају на отвореном коду (енг. Open Source). Број програма који базирају на отвореном коду постаје доминантан у неким пословним категоријама. Рад са заједницом отвореног кода може да повуче са собом значајне промене у начину управљања приликом развоја софтверског производа. Светска истраживања показују да је у овој области нужно донети стратешке одлуке, врло често и на нивоу државе и/или регије. Пре свега се ради о анализи и доношењу одлуке о стратегији са којом ће бити могуће да се изврши прилагођавање које ће остварити коезистенцију са приватним – власничким софтверским формама а да сам развој буде локализован и прилагођен потребама локалне заједнице и широке популације.

Истовремено се поставља питање; На који начин привући младе људе који се баве програмирањем да приступе изради софтверских решења која су од националног интереса. Важно је напоменути да етика и логика заједнице отвореног кода нуде свим заинтересованим бесплатну – слободну и изузетно вредну могућност да се придруже свету у развојним активностима, на националном писму, са врло ниским прагом трошкова. При том је најважнија државна подршка и прецизно осмишљена организација посла. Заједница отвореног кода је посебно погодна за земље у развоју. Она омогућава да се истинска, домаћа интелектуална креативност задржи у сопственом окружењу и стави у функцији дугорочних потреба државе. Светска пракса је показала да заједница отвореног кода може

да произведе супериорни и квалитетан софтвер. У оквиру светских искустава, а на основу расположиве литературе, софтвер отвореног кода представља предуслов за економију знања која је виртуелно бесплатна и виртуално немерљива³

Једна од највећих направљених иновација које су се појавиле са пуном снагом у касним 90-тим годинама, али изграђивани и у ранијим преседанима је ОСС⁴. И ако су постојали добри технички разлози за реализацију комерцијалног изворног кода за компјутерске програме за конекцију на Интернет, нови тренд за отворени код је успешно подржао димензију односа истраживања са трошковима технолошког развоја и инвестирања. Коришћење отвореног кода узима све више маха у свету. У оквиру савремених светских трендова, велики број институција као што су НАТО, Немачка Влада и поједини делови администрације ЕУ прелазе на Отворени код, пре свега на Linux, а у оквиру тога, независно и на **Open Office**. Ове значајне светске институције су приступиле овој миграцији пре свега да би задржале одређену независност, што отворени код нуди, као и из разлога боље поузданости и безбедности уколико се у обзир узме квалитет и поузданост Linux-а као могућег оперативног система. Оно што је битно и што разликује у овом тренутку развоја Open Office од других канцеларијских програма је чињеница да је запис Open Office остварен у формату по стандарду XML⁵ што потенцијалним корисницима омогућава програмско коришћење тако оствареног записа у размени електронских порука по стандарду XML.

На нама и нашем окружењу, пре свега на државним органима, (министарству просвете, министарству за науку и технологију, као и на другим државним институцијама) је да благовремено процене и искористе шансу која нам се пружа са могућностима отвореног кода.

Развој у нашем окружењу

Ентузијаста, пре свега заљубљеници у наше писмо су покушали да превазиђу запостављање ћирилице. Окупљени око Linux и OpenSource заједнице на нашим просторима су прошле године кренули у акцију локализације програма за канцеларијско пословање који је доступан у оквиру отвореног кода. Захваљујући разумевању и организацији првог пословног инкубатора на нашим просторима из области информативних технологија – ICTT-у, велика група учесника, њих преко 40 је током два викенда, даноночним радом извршила локализацију алтернативног решења за канцеларијско пословање под називом **“Open Office - ћирилица”** као одговарајуће замене за досадашњи Microsoft Office. Ово решење се већ сада може бесплатно преузети преко линка на сајту www.ict-tower.com. Локализација током два викенда изгледа да је наизглед сасвоим једноставан посао. Међути, када се узме у обзир да се ради о четири дана, четрдесет људи, то износи скоро фантастичних 23 човек месеци рада, или безмало две године рада једног човека. Како би цео посао добио свој пуни смисао требало би да се изврши додатно лекторисање извршеног посла и да се настави са пропагандним активностима промоције, затим са оперативним пословима допунске едукације, имплементације и над све одржавањем новог локализованог производа **“Open Office - ћирилица”**.

Чини нам се да држава, као и много пута до сада нема слуха за једну тако важну и стратешку ствар која је везана за наше окружење. Ни штампа, која би по дефиницији требала да буде носилац такве пропаганде и поборник идеје за развој ћирилице није на адекватан начин пропратила ову акцију, већ је само кроз маргиналне и сасвим скромне назнаке указала на тај значајни подухват. А посла и потребе за даљим деловањем има пуно. Само заједничким снагама можемо наставити локализацију других софтверских решења отвореног кода и прикључити их широкој популацији. Само организованим радом можемо одбранили ћирилицу.

Сам дизајн софтверског решења **“Open Office - ћирилица”** које се може инсталирати и на Linux и на Windows платформи у потпуности је усаглашен са досадашњим графичким окружењима тако да потенцијалном кориснику не представља тешкоћу у раду. У наставку се даје кратак приказ графичког дизајна примера презентације која је одржана у Народној билбилотеци Филип Вишњић у Бјељини а у оквиру скупа: Савремене информационе технологије – Интернет и ћирилица.

Важно је напоменути да с обзиром на различите могућности прилаза код евентуалне миграције на Open Source, уколико уколико потенцијални корисник има било каквих допунских питања из ове

³ Извор Roger Bivand, Open Source software and the Knowledge Economy: virtually free and virtually immeasurable. Norwegian School of Economics and Business Administration September 1999

⁴ OSS - Open Source Softwer – ОСС - Софтвер са отвореним кодом

⁵ XML - eXtensible Markup Language - Нови стандард за дефинисање порука

Тачно је да је Microsoft такође извршио и објавио локализацију свог софтверског производа на ћирилицу. Међутим тај софтвер кошта. С обзиром на различите могућности приступа код евентуалне миграције на отворени код, пре свега на Linux оперативни систем и Open Office ћирилицу, треба имати у виду да је боље уложити средства у сопствену едукацију, локализацију других софтверских решења која постоје у отвореном коду на наш језик, неко неповратно издвајати средства на лиценци софтвер. Поготово што пракса показује да се тренутно у пракси користи само 10-15 посто могућности софтвера намењеног канцелариском пословању, без обзира да ли се ради о **Open Office – ћирилица** или о Microsoft – овом MS Office софтверском производу.

Свака промена доноси одређену дозу несигурности и неизвесности. Сигурно да озбиљан менаџмент предузећа мора о свему томе да води рачуна. Нарастање заједнице отвореног кода и све већи број стручних специјалиста за Linux оперативни систем и **Open Office – ћирилицу** пружа довољно уверавања да менаџмент може бити сигуран да ће имати сву потребну помоћ код миграција. Стручњаци ICTT-а којима је то и стратешка мисија, обзиром да представљају пословни инкубатор управо за развој и примену савремених информатичких решења вам стоје на услузи, како код серверских решења под Linux оперативним системом тако и за инсталацију и обуку за **Open Office – ћирилицу**.

Закључак

Надамо се да сте кроз чланак добили минималне али основне и релевантне информације које могу да вам помогну код вашег опредељења у акцији легализације софтвера у земљи. При том наглашавамо да није увек пресудна цена појединих софтверских производа, пресудно је опредељење у коме се креће глобално окружење.